

Vágvölgyi krónika.

Írta: Matusovits Péter.

Ily címen jelent meg a szerző: *Ethey Gyula* dr. kiadásában az elszakított Komáromban egy felette értékes történelmi kutatásokon alapuló tudományos munka, mely nemcsak topografiaiilag és történelmileg írja le a Vágvölgyet, hanem felöleli annak mezőgazdaságát, állattenyésztését, erdőgazdaságát, kertészetét, halászatát, vadászatát, iparát, közigazgatását, építészetét, tűzrendészetét, a lakosokat, azoknak műveltségét, a várnépet, katonaságot, nemességet, jobbágyságot, a várakat, azok pusztulását, a székelységet, a települést is, az eredeti okmányok felsorolásával. Ezt az értékes munkát Mályusz Elemér dr. budapesti egyetemi tanár igen meleg szavakkal méltatta.

Az egész munka olyan érdekes, hogy aki hozzáfog olvasásához le sem teszi addig, amíg el nem olvasta. A munkán végig átvonul emellett a vidék és a magyarság története az okmányok feltüntetésével és azokból való idézésekkel, úgy hogy minden állítását okmányokra alapítja. A szerző magyar éra alatt főszolgabíró és földbirtokos volt Nyitramegyében és már akkor több munkát írt. (A „Zoborvidék multjából“, stb.) Édesatyja vezető erdőtisztje volt az esztergomi főkapitálannak és így szeretettel foglalkozik művében az erdőgazdasággal. Miután az értékes munka a könyvpiacra meg nem szerezhető, a szerző engedélyével közlök az E. L. olvasóit is érdeklő részletekből kivonatokat, illetve egyes részeket szó szerint.

A Nyitra mellett, a Zobor alján sok magyar falu van, ahol ma is hallani azt az élő hagyományt, hogy a székelyeket valaha onnan telepítették Erdélybe. Írás errenézve ugyan nem maradt, de vannak egyéb támpontok. Kolon, árpádkori templommal bíró község és nem messze tőle a kishecei. másként bárdócföldi birtokba a Forgáchokat 1519-ben iktatják be. *Kállay Ferenc* „Históriai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről“ című, Nagyenyedén 1829-ben kiadott munkájában feljegyzí, hogy az udvarhelyi levéltár adatai szerint az egyik székely baján neve Kolon, kinek atyja Badótz. *Nagy Géza* Etnográfia 1890. évi 4. számában rámutat, hogy a Nyitrai Bodok helységnév párját megtaláljuk a sepsiszéki Bodok-ban, Zoborét pedig Homorod vidékén. *Haitzl Kálmán* dr., az esztergomi primási levéltár 1647. évi visitációját említi, mely szerint „Keresztur, Zsikva és Fenyőkosztolány székely lakossága“ kevés kivétellel még lutheránus. Zsére község neve 1349-ben Syra, 1358-ban pedig Nicolaus de Syra küüllői alvárnagy. (Monum. Eppl. Strig. III—627 és Anjukori okmánytár VII—56.) Újabban a román történetírók is a Vágvölgyén keresik a székelyek első települési helyét. Ghymes neve azaz erdélyi Gyimes, így tehát Nyitra

körül is kereshető az a fészek, ahonnan a székeleyek egy része Erdélybe származott.

Megszálló őseink erdeiket nemzetségek szerint közösen birtokolták. Sok falu ilyen erdőközösségben él évszázadokon keresztül. (Tagányi K. Magy. Erd. okltár.) Az erdőt mindenki ott vágja, ahol legjobban kezeügyébe esik. A községből általában a mezei föld szakad ki előbb, az erdőkből pedig a királyi tulajdon változik önállóvá, melyre a királyúr erdőővői ügyelnek. A magától sarjadzó fa — az „eresztevény“ — kisebb érték eleinte, mint a közötté gyakorlandó vadászat.

III. Endre király 1291-ben Pozsony városának megengedi, hogy a lakossága az erdőt szabadon élhesse, tűzi- és épületfát vág hasson a „vadászok ispánjának“ járó fizetés nélkül. (Fejér: Cod. dip. VI/1—108.) Az erdőkezelés — ha ugyan erről beszélni lehet — tehát hozzája tartozott. Ahol kevés a fa, ott a gondos gazda korán megbeesüli. A csallóközi Karsa faluról tudjuk, hogy 1262-ben már ültetett erdeje volt. (Árp. új okmt. XI—519.) A tatárjárás után telepítik be az erdőkoszorúzza vidékeket a soltészok. Ezek veszik át az ingatlant és kimérik embereiknek. Fáradtságukért adómentességet élveznek és egyéb előnyöket földesuraiktól. A soltészok maguk pedig a telepek örökös bírái lesznek és tisztességük örökölhető, avagy el is idegeníthető.

Erdeink középkori mértékegysége a bárd, vagy bárdalja, mely oly nagy terület, melyet egy ember egy nap alatt kivághat és így térfogata vidékenként változik. Werbőczy „Hármaskönyve“ szerint legértékesebb a makkoserdő, melyhez hasonló a vágásra, vadászatra és egyéb célokra használható bárdoserdő. Az eresztvény (sarjerdő) után következik a cserjés. Az eresztvény rendszerint tilalmas, mert a marha kárt tehet benne. Ilyen okból helyezi tilalom alá egyik erdőrészét Rózsahegy város 1625-ben 12 forint büntetés terhe alatt. (Rózsahegy város jkve Prot. II. pag. 117.)

A német Schwarzwaldból fordított feketeerdő sűrű őserdő jelentett. Ilyen kifejezés már a XIII. század végén előfordul. Ma feketeölnek a cserzésre nem hántott fából rakott ölfát nevezik.

A szárazfának neve hajdan „aszufa“ volt. A közös birtoklásnak veszekedés a vége, amiről sok érdekes feljegyzés tanuskodik.

A határjelek különösen fontosak és nemcsak dombokat emelnek, hanem bizonyosság okáért beléjük különféle tárgyakat is raknak. Szerepel azokban kovácsszén, salak, stb. Így jár el Rózsahegy város 1722 május 5-ikén végzett határkijelölés alkalmával. (Városi levéltár Prot. V. pag. 124.)

A közös erdőket „nyíl“ szerint osztották ki. Régi magyar nyelvben nyilvánás, nyilvetés nem egyéb, mint sorshúzás. A községek minden önálló lakosa egyenlő mértékben felmért — jobból kevesebb, rosszabból nagyobb területű — részt kapott, minek bé-

kességes elosztására szolgált a sorshúzás, a magyar nyíl. Szlovák vidéken a német Theilből faragott „tál“ járta és járja még ma is, mint ilyen osztásokra. A béresek mezei részföldrének is „tál“ a neve, melyet sorsolás útján jelölnek ki az egyeseknek.

Helyes útra a természet örök törvényeinek hosszú megfigyelése vezette őseinket, a plébános és tanító kétségtelenül sok oktató magyarázattal vitte tovább az ifjak lelkébe a nagyapák szerzette tapasztalatokat. Az erdő annak van a szívéhez növe, aki benne él és ennek tudható be, hogy a magyar erdészeti oktatás terén az első lépést *Vizner Ferenc* lipótvárosi (hrádoki) kamarai erdőfelügyelő tette meg. Örök példája annak, hogy a lelkes tisztviselő maradandó emléket állíthat, ha szereti hivatását. Ez a derék férfiú 1796-ban a világtól félreeső helyen dolgozó munkásainak gyermekei részére tanítót fogad (Tagányi K. id. m. III—685.) és ebben az iskolában egy önmaga szerkesztette kátével oktatja a tanulókat az erdészeti mesterségre. A tankerületi főigazgató meglepetve látta, hogy mire képes egy buzgó férfiú elhatározása; valóban megérdemelve kapott fáradságáért 1802-ben királyi köszönetet. Ez az iskola 1815-ben szűnt meg.

A kővárak építése magával hozta az erdők kivágását hegyeink ormain, mert hadászati szempontok megkövetelik, hogy az ostromló ellenség ne bujhasson fatörzsek mögé. A várak fenntartása sok fát fogyasztott — így az első nagyobb pusztításokat az emberi küzdelem terhére írhatjuk.

Erdőt eleget talált a megletelepülő ember, azt csak kikellett használnia. Általában tehát 1. épületfa-, 2. tűzifa-, 3. makkoserdőket különböztet meg a régi ember használat szempontjából. Az első csoportba a szerszám- és bányafa is beleveendő. Arra eléggé ügyeltek már a középkor erdőőrei — *custodes sylvarum* — hogy idegenek kárt ne okozzanak a fáknak, de maga a tulajdonos gyakran céltalanul vágta, irtotta, égette. Ha zálogba kerül az ingatlan, még nagyobb a veszedelem. Csejthe 1661-évi urad. rendtart. 13. pontja beszéli: „Mivel a csejthei jószágbeli erdőket a zálogos urak annyira kivágták, hogy a vár épületeire alig lesz fa található, — ezentúl a hajnikok, fejük vesztése alatt, ne engedjék vágni a zálogos urak ispánjainak. (Magy. Gazd. tört. Szemle 1899. évf.)

Külön erdőtisztikar nincsen, a mezőt kezelő tisztartók és ispánok alá tartoznak a csószók (hajnikok) — csak a 18-ik században tűnik fel nálunk az *inspector sylvarum*.

A pusztítás sokkal több, mint a fenntartás, még az újabb korban is, de új települések, — irtványok szintén csökkentik a területet. Ezek pedig véglegesen, mert fák helyén szántó létesül.

Tehermentesítéssel akarják az újabb irtásokat nehezíteni, de néhol elkésve ébrednek a valóságra. Berencsvára compossessorai

1734-ben panaszkodnak, hogy erdeik végpusztulásra jutnak, mert legnagyobb részük irtványokká változott. (Ex eo quod plurimi earundem exstirpatione abuterentur. Irat a szerzőnél.)

A falvak gyakran égnek a várakkal együtt, tehát sok fa kell építkezésekre. Nem utolsó fogyasztók a hidak és kompok. Legtöbb a jobbágyok épületeire szükséges, akik ezen ürügy alatt eladásra vágnak. Kimondják tehát 1634-ben a beczkói urak: Épületre való szükségét pedig a jobbágy bírójával tisztartója előtt bizonyítsa.

A védelmi intézkedések zöme mégis csak papiroson marad.

Így pl. a beckói uradalom 1692. évi rendtart. 16. pontja sok bajt árul el: „Ha az erdők tilosnak neveztetnek, legyenek tilosak, azokba senki ne menjen. A szabad erdőket ne merészelje senki csak azért vesztegetni, hogy hamut eladjon és azzal kereskedjék. Sűrűn practiceálni kezdték, hogy kecskét, juhok telelésére tölgyfagallyat, vulgo letinát, annyira szoktak vágni, hogy egy ember sok fiatal fát ront, azért ez nemcsak tilalmasokban, de közterdőkben is sub poena tiltatik. Nemkülönben az egész dominiumbeli lakosok nevezet szerint házi vásárokra, piacra eladni való fahordástul inhíbeáltatnak, hogy tűzre tölgyfát vágni, annyival inkább véle kereskedni ne merészeljenek toties-quoties sub poena fl. 4 és azonkívül Director és Inspector uraiméknak az olyan fát confiscálni, maga szükségére fordítani szabad légyen, sőt a szénégetők is ezután nemkülönben, hanem Inspector úr hírével szemet égethessenek sub eadem poena“.

A szénégetés akkor virágzik; 1785-ben Hubinán egy cumulus-tól egy forint 50 dénárt fizetnek. (Jeszenszky levéltár.) Erdei fenyő — *Pinus silvestris* — halászatra is keresett cikk. Valószínűleg vejszéket készítettek belőle; gallyai között szívesen húzódott meg a hal. Szlovák neve borovica. Rózsahegy városának halászati bér-lője két szekér borovicát kíván halfogásra. (Prot. XIII—II. 625. lapon a városi levéltárban.)

Vágújhely város négy erdőört tartott. Részükre 1717-ben kiadott utasításból tudjuk, hogy tilos erdeink nemesak tölgyesekből állottak, hanem bőven volt hársuk is — *tilia* —, melyből sok bútort készítenek. A tolvajok kényelmesen hántják a fát az erdőben, a kérget háti batyúban vagy szekéren hordják el. Tettenérés esetén a esőszők, régi szokás szerint, 12—20 dénárig terjedő jutalékot kapnak a kár értékéhez képest. Az erélyes gondviselés következtében inkább a csejthei erdőket látogatják a tolvajok és Forgách László gróf 1754-ben már arról panaszkodik, hogy erdei teljes pusztulásban vannak. Sokan már csak a gyökereket áshatják ki. Végre szintén öröket fogad fel, — de talán elkésve.

Sok évszázados hiábavaló húzavona után a beckói uradalom 1794-ben komoly lépést tesz; megállapítja a vágásfordulókat, mégpedig tölgyesre nézve 40 esztendőben, bükkösre pedig 32-ben. (Jegyzőkönyv a szerzőnél.) Megtiltja továbbá, hogy nemeseken kívül más ember fát árulhasson, kivéve a bosáciakat. Vágújhelyre 4, Bosáera 4, Melsicre 2, Krivoszud és Beckóra 3, Ivanócra 2, Újfalu, Kálnic, Kocsóc és Vieszkára 3 erdőört rendelnek évi 25 fo-

rint fizetéssel. Biztonság okából fegyvert hordhatnak, de annak az inspector pecsétjével kell ellátva lennie. Vadat az uraság tudtán kívül löniük tilos, szolgálatukra esküt tesznek.

Annai pusztulás után a védelmi intézkedések mind szigorúbbá lesznek. Kochanovszky Ambrus szolgabíró 24 pálcát ígér annak a pásztornak, aki két évesnél fiatalabb vágásban legeltetni merészel. (Csejthe község levéltára.)

A járás legnagyobb erdőbirtokosa a temetvényi uradalom; míg a csejtheinek jobbágysága házieszközök faragásával foglalkozik, itten gazdasági szerszámok gyártása divatos. A faállomány csökkenésére való tekintettel ezt is szigorúan megszorítják 1843-ban. (Sándor-levéltár Lukán.) Hrádeken, Olehotán és Moravában papírmalom dolgozik ugyanekkor; Oturán szintén van ilyen, melynek tulajdonosa 1800-ban Mayr Antal. (Otura község levéltára.) Papírmalmaink alapítási idejét nehéz pontosan megállapítani. Rózsahegyen 1721-ben jegyzik a „Luka nad papiernu“ elnevezést első ízben. Régi szokás az üveghutában és máshol keresett hamúzsír-főzés, melyet Temetvényben 1766-ban megtiltanak, 1846-ban pedig csak egy helyen engednek meg. 1835-ben kimondják, hogy Szent György-naptól kezdve mindenszentig tilos bármiféle vágás.

Fényes E. 1837-ben említi, hogy a csejthei és temetvényi erdők bükkmakkjából az óturaiak és miavaiak olajat készítenek, a vágóhelyiek bükkfataplóval kereskednek.

Első valódi erdőtörvényünk az 1791. évi LVII. t.-c., amely az erdők megvédését a közhatalom oltalmába helyezi.

Az erdők történetéről alig tudunk valamit. Szelidgesztenye-erdőkből maradt valamelyes Radosnán, Ghymesen és Récsén. Ez a fa ősfanem, mert a kőkori ember miskolekörnyéki barlangjában ott fekszik a tűzhelyen a szelidgesztenye. Diófaerdők nyomait csak a régi nevek mutatják, ilyen pl. a treneséni Orechó község. Vadon díszlő diófaerdő legközelebbi előfordulási helye Divékújfalú. Gomából Nemespodhragyon Holuby 176 fajt állapított meg.

Szerző számos emlékfát is felsorol. Híres az adamóci tiszafa, amely talán a hajdan díszlett ilyenmű erdőnek utolsó tanuja. Ilyen néhány tiszafa megmaradt az uradalmi bérlő által pár évtizeddel ezelőtt tűzifának kitermelt öreg tiszafaerdőrészből Sisson, Nyitra megyében, Leidenfrost Ernő birtokán.

Amint ebből látható, a pusztításokat a bérlők és évszázadokon át az erdőket és mezőgazdaságot kezelő ispánok végezték és csak 1766-ban jelenik meg a temetvényi uradalomban a fő- és alerdész, tehát valóságos erdőtiszt és az erdőuradalom rendtartása, melynek eredetije ugyancsak a szerző tulajdona. Szövegét helyszűke miatt, sajnos, nem közölhetjük, bár minden tekintetben egyik legérdekesebb gazdaságtörténeti okmányunk.

Érdekes *Ethey* dr. „Vágvölgyi Króniká”-jának „A vadászat”-ról szóló fejezete, melyben a Vágvölgy régi állatairól, a mammutokról, bölényekről és hódokról és az ősmagyarok vadászeszközeiről emlékezik meg.

A dámvad régebben állandó lakosa az erdőknek. 1640-ben a brezovai csőszöknek kötelessége a dámvadak lelővése. (Urbarium a szerzónél.) Vaddisznóhús rendes piaci pecsenye. Az utolsó medve Temetvény alatt esett zsákmányul. Az utolsó farkast 1880-ban lőtték Ghymesen.* A bölények eltűnését a XVI. századra tehetjük. 1612-ben Thurzó Borbála lakodalmán, Bittsén elfogyasztanak ugyan 30 bölényt — ezek azonban az árvai hegyekben estek zsákmányul. A vadászati szenvedély széles körben él, az urak és jobbágyok szenvedélyes vadászok.

Az 1504. évi V. t.-c. 18. §-ában olvashatjuk, hogy a jobbágyok szölleik és földjeik művelését elhagyva, csupán vadászat- és madarászatból élnek s még az Istennek szentelt ünnepnapokon is azt űzik, — így pedig a munkától elszokva, koldulásra, tolvajlásra, sőt rablásra adják magukat, — azért ezentúl semmiféle jobbágy vagy paraszt szarvasokat, dámvadakat, nyulakat, vaddisznókat vadászni, fácánokat, foglyokat és esászármadarakat madarászni semmiféle módon és eszközzel ne merészeljen. A vasárnapi vadászokat Vágújhelyen még 1794-ben is szigorúan büntetik.

Petróczy István a XVII. században Kasza vára alatti vadaskertjében nevel szarvasokat és dámvadakat. (*Takáts* S. Vadkert) Kisörvistyén 1590-ben van a Hortus, Vadkert vocatus. (Közgy. jkv. Nyitra vm. levéltárában.)

Királyaink vadászai a középkorban külön feljebbvaló — comes venatorum — alatt élnek, akik ügyelnek a tilalmakra. A turóci hegyek között a XIII. században szabad vadkecskékre és nyúlra vadászni, tilos ellenben a szarvasok, vadkanok, *vadszamarak* és *beni-aminusok* vadászása — úgyszintén az odafönt ritka fogolymadarak törbeejtése. (*Mályusz* E. Turóc megye kialakulása, 51. lap.) Vadkecske alatt valószínűleg zerge értendő, a vadszamarak és beniaminusok alatt, hogy mit értettek, nem tudjuk.

Hajdan a birtokos nemesség saját számára tartotta meg a vadászati jogot — a madarászattal azonban keveset törődött, azt leginkább a jobbágyok gyakorolták. A beckói urad. rendtartás 1692-ben a madarászatot is szigorúan megtiltotta. Viszont Otura község lakosai 1773-ban szerződést kötnek földesuraikkal, melyben megjegyzik, hogy a határban mindig szabadon vadásztak — és ezentúl is fognak, de az urak ősszel és télen szintén gyakorolni fogják jogukat. (Otura község levéltára No 11.)

Megemlíti a krónika az agarászatot, a karvallyal (karuly) vagy rárómadarakkal való vadászatot.

* Jabláneon, a gróf Apponyi-kastélyban láttam kitömve.

A külföldi feljegyzések a rárómadarat kéklábú sólyomnak, kéklábú ölyvnek nevezik. II. Lajos király özvegye 1550-ben Belgiumból a nyitrai püspöktől kér rárómadarat: „Most ismét kellene néhány Nyitravidékről, mert az ottani ölyvek kiválóak s igen magasra szállnak“. 1564-ben Miksa király ugyanesak a nyitrai püspökhöz fordul sólymokért, abból a fajtából, melyeket „bastardnak vagy kéklábúnak hívnak“. Főuraink közül 1569-ben Bánffy László Beckóról küld rárómadarat a Batthyányaknak. Zay Péter 1575-ben figyelmezteti Örvistyén Soós Klárát, hogy „a karvalyokat ne hagyasd“.

A fürjeket még a XVIII. század végén is szívesen vadászták. Gyulay János 1563-ban fürjeket akar fogni — azért kisebb ölyveket is, *szagos* kutyát, azaz fürjre való vizslát kér. Valaha hód is akadt, de ezek rég kipusztultak. 1603 január 1-én Galgóc várában Thurzó Szaniszló ebédjén még szerepel, biberfark gyümöleslével. Holieson, 1837-ben él néhány hód, mint ritkaság.

A vadászat gyakorlásának különböző nevei közt említi a vermekbe fogást, a hálót és hurkot, a nyilat, lándzsát és dárdát. A jó íjjász kétszáz lépésnyiről még lóhátról is eltalálja a célt. A királyi íjjkészítők nálunk külön osztályba tartoznak.

A vadászat első törvénye az 1504. évi V. t.-c. 18. §-a, az 1729. évi XX. t.-c. rendezi és megerősíti II. Ulászló törvényét, majd az 1840. évi IX. t.-c., az 1872. évi VI. t.-c. és végül az 1883. évi XX. t.-c., mely ma is érvényben van az elszakított területen.

Ugyanesak nagyon érdekes dolgokat ír a halászat történetéről *Dr. Ethey*.

Őseinknek a vad mellett kedvelt étele a hal, amely a kereszténység felvétele után különösen bőjti étel. Már Kálmán király intézkedett az egyházi és monostori tavak feleslegének visszavételéről és csak annyit hagy meg, amennyinek a hala a napi szükségletre és bőjtre elegendő. A pannonhalmi rend történetéből tudjuk, hogy egy szerzetesre naponta tányéronként két jó darabot számítottak. A nagy forgalom szép hasznót hajtott, miértis korán vámot vetettek a halra. Komáromi Pál mester 1305-ben a Vág torkolata felett és egyebütt szedett halvámot és azt a domonkosrendiek templomának ajándékozta. A Vág medre csupa kavics, miért is az abban lévő hal jóízű. I. Géza király 1075-ben a Vág torkolatának halászatát a garamszentbenedeki apátságnak adta. A vágsellyei halászok az 1233. évi okmány tanúsága szerint a szentmártoni apátságnak kötelesek halat szállítani. Az 1622. évi szakácskönyv harmincféle halból 189 féle ételt tud elkészíteni. A halastavak már a legrégebbi okmányokban szerepelnek. A ponty, csuka, márna, pisztráng, galóca, sőt a viza is szerepel a régi okmányokban. Halvédelemről már Berencs várának 1629 május 22-én kelt instrukciója olyképpen rendelkezik, hogy Miavát és egyéb halászóvizeket — mint azelőtt volt — oltalmaztassa a polesnível, és kiket ott kap tilalmas vizekben megbüntesse és hálójukat elvegye. Mivel pedig a kövi halakban sok kárt tesznek a kaesák — azoknak

tartása tilos. A kenderáztatás tilalma már fokozott halvédelem, de a fölösleges pusztítást azelőtt sem engedik meg. Érdekes adatokat tartalmaznak a régi halászati bérszerződések. Így Noszicon, 1755-ben két halásznak bérbead az uradalom bizonyos földet oly feltétellel, hogy a konyhára minden héten egy font halat hoznak. Ha nagy pisztrángot, pontyot vagy csukát fognának — azt kötelesek az uradalomnak eladni, amely a pisztráng fontját 15 dénárral, a csukáét és pontyét pedig 7 és fél dénárral fizeti. (Koronthály levéltár.) Esterházy Dániel 1627. évi beckói számadásaiban említi a galócát, a süllőt és öreg márnát. 1581-ben Komáromból egy gyönyörű vizát küldenek Párizsba a francia királynénak. A szekeres 59 forintot kap a szállításért. A halfogásra szolgáló eszközök közül általánosan ismertek a szigony, a horog és a háló.

Halászzattal foglalkozó legrégibb törvény Zsigmond király 1397-iki törvénye, mely a földesúri folyó- és állóvizekben fogott halak egyharmadát, a lápok és morotvákön fogott halaknak pedig a felét rendeli a tulajdonos részére beszolgáltatni. A legújabb, amely ma is érvényben van, az 1888. évi XIX. t.-e.

Nagyon értékes és érdekes a „Vágvölgyi Króniká“-nak cím szerint jelen cikkem elején közölt többi része is, de talán az „irtványok“ kivételével az „Erdészeti Lapok“ szakkörén kívül állván, ezekre itt nem terjeszkedtem ki.

*

Chronik des Vág-Tales. Von P. Matusovits.

Unter obiger Anschrift erschien aus der Feder Dr. Gy. Etheys ein sehr lehrreiches wirtschaftshistorisches Werk, das einen weitausgedehnten, vergangenheitsreichen Teil ehemaligen ungarischen Besitzes zum Gegenstand hat und auf dem Büchermarkt nicht mehr zu beschaffen ist. Deshalb werden die Forstwirtschaft, Jagd und Fischerei betreffenden Abschnitte vom Verfasser eingehend besprochen.

Als interessante Einzelheiten seien z. B. erwähnt, dass über künstliche Bestandesgründung zum erstenmal im Jahre 1262 Erwähnung getan wurde und dass als Anfang des Forstwartunterrichts das treffliche Buch des Cameral-Forstinspektor F. Vizner (Liptóújvár 1796.) zu betrachten ist. (Der akademische forstliche Unterricht begann auf der Bergakademie in Selmechánya im Jahre 1770, wo auch im Jahre 1808 die Eröffnung des selbstständigen Forstlichen Instituts erfolgte.) Der Besitzer von Temetvény stellt als erster fachgebildete Forstleute in seinen Dienst und regelt die Forstwirtschaft im Jahre 1766 durch einen strengen Erlass, der bis zum ersten Forstgesetz (G. A. LVII. 1791), als Muster für die übrigen Besitzer galt.

Über die Handhabung der Jagd und Fischerei sprechen auch viele Urkunden. In Kisörvistyé bestand schon im Jahre 1590 ein

Wildpark, der Wisent konnte sich bis zur Mitte des XVII. Jahrhunderts im Vág-Tal halten und vom Biber wurden sogar noch im Jahre 1837 einige Exemplare in Holies vorgefunden.

*

Chronique de la vallée du Vág. Par P. Matusovits.

Sous ce titre, le Dr J. *Ethey* a publié un hongrois un livre, aujourd'hui épuisé. L'Auteur en étudie les chapitres consacrés à la sylviculture, à la chasse et à la pêche, et qui contiennent aussi d'intéressants renseignements sur le passé de la vallée du Vág.

*

The chronicle of the Vág valley. By P. Matusovits.

This article is a detailed recapitulation of the chapters on forestry, hunting and fishing of the very valuable book of the same name by Dr. Gy. *Ethey* now long out of print. It contains many interesting facts about the economic past of the Vág valley.

=====

Vadbetegségek.

Irta és összeállította: Péterfay József főerdész.

(Befejező közlemény.)

Mételyek. — Trematodae.

A mételyek vagy szívóférgek kivétel nélkül élősködő életmódot folytatnak. Szembetűnő bélyegük a szívókák. Vérédenyrendszerük nincs, táplálékuk gazdáik testnedvei, nyálka, béltartalom és vér. Hímnősek. Fejlődésük (Digenea) köztigazdák útján történik, tipikus tenyészőhelyei a talajvizes területek, terjesztői között főként a juhok említendők.

A közönséges májmétely — *Fasciola hepatica* okoz legtöbb veszteséget. Előfordul a szarvas, däm, őz, nyúl, vaddisznók epeereiben, májában. A peték az ürülékkel kerülnek a talajra, honnét a *Limnea truncatula* nevű törpecsigába kerül. Talajvizes területeken majdnem minden sovány vadunk métellyel van fertőzve és sok elhullást találunk következtében. Szárazság, napfény erősen pusztítja. Ugyanezen állatfajokon él a lándzsás métely, *Dicrocoelium dendriticum* Rud. is. Olykor nagy számban található jelentősebb káros hatás nélkül. Ragadozó emlősökből gyakori a *Paragonimus Westermanni* Kert.

Madarakban főként a vízenélőkből ismertebb az *Echinoparyphium recurvatum* Linstow., az *E. paraulium* Dietz. A *Chnaunocephalus ferox* Rud. a fehér- és feketególyában, az *Apatemon gracilis* Rud. vadkaesákban, a *Cotylurus cornutus* Rud. vadon élő madarakban, a *Catantropis ver-*